

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34

Telex: 816-436

BS/119/43/90

STOSUNEK DO PRYWATYZACJI

Komunikat z badań

Warszawa, kwiecień 1990 r.

I. POGLĄDY OGÓLNE

Sens (konieczność lub zbędność) projektowanej prywatyzacji gospodarki ocenili respondenci¹ w sposób zilustrowany w tabeli 1.

Tabela 1

w procentach

<i>Czy Pana zdaniem prywatyzacja większości przedsiębiorstw państwowych jest lub okaże się zabiegiem:</i>	Koniecznym i wystarczającym	Koniecznym, choć niewystarczającym	Niekoniecznym	Zbędnym	Szkodliwym	Nie wiem
Dla poprawy efektywności krajowej gospodarki	21,6	44,1	19,4	4,1	2,9	7,6
Dla ostatecznego zamknięcia poprzedniej epoki politycznej	22,7	36,1	22,2	8,1	1,5	9,0
Dla poprawy poziomu życia większości obywateli	16,8	41,9	21,6	4,9	6,6	7,8
Dla dostarczenia solidnych podstaw rodzącej się w kraju demokracji	16,7	34,8	22,8	11,1	3,0	11,2

We wszystkich aspektach przywołanych w pytaniu odsetek odpowiedzi stwierdzających konieczność prywatyzacji przeważa nad odsetkiem odpowiedzi wskazujących na zbędność bądź szkodliwość. Stosunek jednego odsetka do drugiego ma się jak:

- dla poprawy efektywności krajowej gospodarki 65,7 do 26,4
- dla ostatecznego zamknięcia poprzedniej epoki politycznej 58,8 do 31,8
- dla poprawy poziomu życia większości obywateli 58,7 do 33,1
- dla dostarczenia solidnych podstaw rodzącej się demokracji 51,5 do 36,9

Analiza czynnikowa, której poddano wyskalowane oceny (odpowiedzi "nie wiem" potraktowano jako środkowy punkt skali), wyodrębniła tylko jeden czynnik. Poszczególne skale korelują z nim praktycznie w równym stopniu (ładunek czynnika = 0,83). Oznacza to, że prywatyzacja jako proces (czy zamiar) na skalę ogólnopaństwową postrzegany jest i oceniany według jednego stan-

¹ Badanie CBOS "Nowy ład gospodarczy" (3), zrealizowane w dniach 3-9 kwietnia '90 na reprezentatywnej próbie zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej (N=1000).

dardu percepcyjnego. Oceny na skali konieczność - zbędność w niewielkim tylko stopniu zależą od kryteriów tych ocen: prywatyzacja jeśli konieczna według kryteriów gospodarczych, to konieczna również według kryteriów politycznych, i vice versa. W skali ogólnospołecznej nie występują w odniesieniu do prywatyzacji zasadnicze rozbieżności między politycznym a gospodarczym punktem widzenia. Prywatyzacja zatem, przynajmniej rozumiana na poziomie hasłowym, jako jeden z głównych kierunków działań nowych władz jest w opinii publicznej środkiem godzącym ze sobą różne cele. Stosując kategorie językowe z opisu opinii publicznej, możemy stwierdzić, że zachowania werbalne - deprecjonujące prywatyzację lub podważające jej sens - są w skali społecznej znacznie mniej dostępne i mniej prawdopodobne niż ich logiczne zaprzeczenia. Przeciętny zatrudniony w gospodarce uspołecznionej ma znacznie mniejsze szanse zetknąć się z pochodzącymi od innych ludzi opiniami podważającymi sens prywatyzacji niż z opiniami uznającymi jej konieczność. Szacunkową miarą różnic prawdopodobieństwa jest różnica między odsetkiem respondentów uznających konieczność prywatyzacji niezależnie od układu odniesienia (uznających jej konieczność we wszystkich przywołanym pytaniem kontekstach) a odsetkiem podważających jej sens i konieczność również niezależnie od układu odniesienia.

Odsetek uznających konieczność prywatyzacji niezależnie od kontekstu	- 37,3
Odsetek podważających sens prywatyzacji niezależnie od kontekstu	- 13,6
Odsetek respondentów wyrażających różny stosunek do prywatyzacji w zależności od kontekstu	- 49,1

Wychodząc z założenia, że efektywność gospodarcza jest najczęstszym kontekstem, w jakim prywatyzacja (jako hasło) występuje w środkach masowego przekazu oraz oficjalnych oświadczeniach (założenie potwierdzone przedstawionym wyżej rozkładem odpowiedzi), za dodatkową miarę deklaratywnego poparcia dla niej przyjęliśmy odsetek odrzucających prawdziwość stwierdzenia: *Obeszłoby się bez prywatyzacji, gdyby w przedsiębiorstwach zatrudnić odpowiednich dyrektorów*. Poddaliśmy je pod ocenę na skali akceptacja - odrzucenie w towarzystwie siedmiu innych stwierdzeń,

lokalizujących prywatyzację w ramach popularnych, stereotypowych sformułowań, znajdujących się w społecznym obiegu, jednoznacznie dowartościowujących zamiar prywatyzacji. Pełny rozkład odpowiedzi zawiera tabela 2.

Tabela 2

w procentach

Z którymi z następujących stwierdzeń był(a)by się Pan(i) skłonny zgodzić, a z którymi nie?	Zgadzam się w pełni	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zupełnie się nie zgadzam	Brak zdania
Nie ma takiego przedsiębiorstwa, które w prywatnych rękach nie działałoby lepiej niż pod państwowym zarządem	27,5	36,3	24,7	7,4	4,0
Nie ma mowy o gospodarce rynkowej bez prywatnej własności przedsiębiorstw	33,5	39,1	18,5	3,7	5,1
Tylko prywatyzacja jest w stanie uczynić z Polski kraj cywilizowany	17,1	31,6	32,6	13,7	4,8
Tylko prywatny właściciel jest w stanie spowodować, że ludzie zaczną porządnie pracować	35,4	27,8	24,1	9,8	2,8
<u>Obeszłoby się bez prywatyzacji, gdyby w przedsiębiorstwach zatrudnić odpowiednich dyrektorów</u>	<u>24,5</u>	<u>34,5</u>	<u>28,0</u>	<u>8,1</u>	<u>4,8</u>
Prywatyzacja gwarantuje pełne półki w sklepach, i to na stałe	15,5	37,7	31,4	8,4	6,9
Zarobki w prywatnych przedsiębiorstwach zawsze będą lepsze niż w państwowych	26,7	38,6	24,1	6,0	4,5
Każdy prywatny właściciel w rzeczywistości lepiej dba o pracowników niż państwowy dyrektor	18,3	26,1	34,5	15,0	5,9

Kolejność popularności stwierdzeń (według proporcji opinii akceptujących do odrzucających) przedstawia się procentowo w sposób następujący:

	Akceptacja	Brak zdania	Odrzucenie
Nie ma mowy o gospodarce rynkowej bez prywatnej własności przedsiębiorstw	72,6	5,1	22,2
Zarobki w prywatnych przedsiębiorstwach zawsze będą lepsze niż w państwowych	65,3	4,5	30,0

	Akceptacja	Brak zdania	Odrzucenie
Nie ma takiego przedsiębiorstwa, które w prywatnych rękach nie działałoby lepiej niż pod państwowym zarządem	63,8	4,0	32,1
Tylko prywatny właściciel jest w stanie spowodować, że ludzie zaczną porządnie pracować	63,2	2,8	33,9
<u>Obeszłoby się bez prywatyzacji, gdyby w przedsiębiorstwach zatrudnić odpowiednich dyrektorów</u>	<u>59,0</u>	<u>4,8</u>	<u>36,1</u>
Prywatyzacja gwarantuje pełne półki w sklepach, i to na stałe	53,2	6,9	39,8
Tylko prywatyzacja jest w stanie uczynić z Polski kraj cywilizowany	48,7	4,8	46,3
Każdy prywatny właściciel w rzeczywistości lepiej dba o pracowników niż państwowy dyrektor	44,4	5,9	49,5

Akceptacja stwierdzenia *Obeszłoby się bez prywatyzacji, gdyby w przedsiębiorstwach zatrudnić odpowiednich dyrektorów* koreluje ujemnie z akceptacją wszystkich pozostałych stwierdzeń. Możemy zatem przyjąć, że jego odrzucenie jest wskaźnikiem bezwarunkowej "ideologicznej" akceptacji prywatyzacji, oznaczającym traktowanie jej w kategoriach wartości, a nie w kategoriach środków prowadzących do celu. Zauważmy, że odrzucających to stwierdzenie jest 36,1%, zatem praktycznie tyle samo, co uznających konieczność prywatyzacji niezależnie od kontekstu (37,3%).

Ponad jedna trzecia pracowników gospodarki społecznej zatem to "ideowi" zwolennicy prywatyzacji. Ich odsetek w różnych odłamach badanej populacji jest dość zróżnicowany, co obrazuje następujące zestawienie:

<u>Płeć</u>	<u>w %</u>	<u>Miejsce zamieszkania</u>	<u>w %</u>
Mężczyźni	38	Wieś	29
Kobiety	34	Miasto ogółem	39
<u>Wiek</u>		Miasto do 50 tys. mieszkańców	37
Do 29	37	Miasto 51-200 tys. mieszkańców	37
30-39	40	Miasto powyżej 200 tys. mieszkańców	44
40-49	31		
50 i więcej lat	30		

<u>Wykształcenie</u>	w %	<u>Przynależność związkowa</u>	w %
Podstawowe	32	Należący do:	
Zasadnicze zawodowe	32	- "Solidarności	45
Średnie	38	- OPZZ	28
Wyższe	52	Nie należący do związków zawodowych	34
<u>Miejsce pracy</u>		<u>Ocena własnej sytuacji materialnej</u>	
Przemysł ogółem	39	Bardzo zła i zła	36
w tym zakłady:		Raczej zła	36
do 500 pracowników	40	Przeciętna	34
od 501 do 3000 pracowników	43	Raczej dobra	44
powyżej 3000 pracowników	33	Bardzo dobra i dobra	47
Budownictwo	31	<u>Zagrożenie utratą pracy</u>	
Inne sfery produkcji materialnej	34	Bardzo duże	31
Oświata, służba zdrowia itp.	37	Duże	37
Administracja i wymiar sprawiedliwości	35	Niewielkie	36
<u>Stanowisko</u>		Żadne	38
Szeregowie	35	<u>Ocena szans powodzenia programu Balcerowicza</u>	
Kierownicze	40	Powiedzie się	46
		Wynik niepewny	37
		Nie uda się	29

II. STOSUNEK DO ZAMIARU PRYWATYZACJI

Na pytanie: *Czy sądzi Pan(i), że zamiar prywatyzacji polskiej gospodarki i sposób, w jaki będzie to przeprowadzone, jest już obecnie sprawą ostatecznie przesądzoną, czy też jeszcze zupełnie otwartą?* uzyskano następujące rozkłady procentowe odpowiedzi:

	jest już przesądzony	jest jeszcze sprawą otwartą	trudno powiedzieć
zamiar prywatyzowania	52,5	43,2	4,0
sposób prywatyzowania	21,2	72,2	6,3

Dodatkowo pytano badanych, czy są zadowoleni z faktu, iż (według ich przeświadczenia) zamiar i sposób prywatyzacji są już przesądzone lub też jeszcze nie. Pełny rozkład odpowiedzi zawiera tabela 3 i 4.

Zwolenników prywatyzacji - według zastosowanej tu miary - to znaczy zadowolonych, że prywatyzacja jest już postanowiona, oraz niezadowolonych, że jest jeszcze sprawą otwartą, jest 37,8%. Z kolei przeciwników, tzn. niezadowolonych, że prywatyzacja jest już przesądzona, oraz zadowolonych, że jeszcze nie - 28,2%.

Tabela 3

w procentach

Zamiar prywatyzacji	Odpowiedzi respondentów:			
	zadowolony	jest mi to obojętne	niezadowolony	trudno powiedzieć
Jest już przesądzony	24,0	14,8	12,6	1,1
Jest sprawą otwartą	15,6	14,0	13,8	0,3
Trudno powiedzieć	0,1	1,5	0,2	2,2

Tabela 4

w procentach

Sposób prywatyzacji	Odpowiedzi respondentów:			
	zadowolony	jest mi to obojętne	niezadowolony	trudno powiedzieć
Jest już przesądzony	9,7	6,0	5,1	0,4
Jest sprawą otwartą	26,0	23,4	23,1	0,7
Trudno powiedzieć	0,2	2,4	0,3	3,5

Zwolenników odczytanego z oficjalnych oświadczeń lub wyobrażonego sposobu prywatyzacji (tzn. niezadowolonych, że sposób jeszcze nie jest przesądzony i zadowolonych, że już) jest 32,9%, natomiast przeciwników - 31,1%.

III. PRYWATYZACJA A RZĄD

Na pytanie: *Czy, Pana(i) zdaniem, poczynania rządu w kierunku sprywatyzowania gospodarki przebiegają w tej chwili?* - ankietowani odpowiedzieli:

zbyt opieszale	34,1%
wystarczająco szybko	37,7%
zbyt szybko	16,9%
Trudno powiedzieć	10,9%

Natomiast na pytanie: *Jak Pan(i) sądzi, czym dla rządu jest zamiar oddania większości gospodarki w prywatne ręce?* - rozkład odpowiedzi był następujący:

głównym celem wszelkich poczynań	19,4%
jednym z głównych celów, ale nie najważniejszym	54,2%
celem drugorzędnym, spychanym na dalszy plan	6,9%
kłopotliwym zobowiązaniem, z którego nie wiadomo jak się wywiązać	14,4%
Trudno powiedzieć	4,8%

Zakładając elementarną logikę wypowiedzi badanych, należałoby oczekiwać, że stwierdzeniom *zbyt opieszale* - jako odpowiedziom na pytanie o tempo działań rządu - będą towarzyszyć, częściej niż innym z tego zestawu, podejrzenia o nieszczerłość oficjalnie wyrażanych intencji, manifestujące się częstszym wyborem odpowiedzi stwierdzających, iż prywatyzacja jest dla rządu celem drugorzędnym, spychanym na dalszy plan lub wręcz *kłopotliwym zobowiązaniem, z którego nie wiadomo, jak się wywiązać*. Należałoby również oczekiwać symetrycznej zależności pomiędzy odpowiedziami *zbyt szybko* a postrzeganiem prywatyzacji jako priorytetowego lub jednego z ważniejszych celów działalności rządu. Zależność pomiędzy oceną tempa rządowych poczynań a wagą, jaką - zdaniem respondentów - rząd przywiązuje do zamiaru prywatyzacji, nie jest tak prosta. Ilustruje ją tabela 5.

Tabela 5

w procentach

Ranga prywatyzacji w programie rządu - cel działania	Tempo			
	zbyt opieszale	dostateczne	zbyt szybkie	trudno powiedzieć
Priorytetowy	30,1	34,2	24,9	10,9
Jeden z głównych	38,0	43,9	11,3	6,8
Drugorzędny	43,5	39,1	13,0	4,3
Nie chciany	29,9	27,1	34,0	9,0

Zależność ta przebiega w spodziewanym kierunku tylko w pierwszych trzech stopniach skali oceniającej ważność prywatyzacji dla rządu. Jest to zatem skala nieciągła. Jej ostatni stopień *kłopotliwe zobowiązanie, z którego nie wiadomo, jak się wywiązać*, którego wybór oznacza posądzenie rządu o zakłamanie, jest - na co wskazuje rozkład wyników - określeniem z innego porządku myślenia o rzeczywistości niż trzy pozostałe stopnie. Z jakiego? - nie

sposób określić na podstawie wyników sondażu, mając na uwadze fakt, iż w grupie respondentów, którzy wybrali to właśnie określenie, odsetek uważających, iż poczynania rządu w kierunku prywatyzacji przebiegają zbyt szybko, jest wyższy niż w którejkolwiek z pozostałych grup. Najprawdopodobniej stwierdzenie, że prywatyzacja jest celem kłopotliwym i nie chcianym było wybierane jako zawierające najsilniejszy ładunek dezaprobaty, jako określenie najlepiej wyrażające ogólnie negatywny stosunek do kierunku poczynañ rządu. Wskazują na to dwa fakty.

P o p i e r w s z e: w grupie wskazujących na to określenie odsetek odpowiedzi charakteryzujących tempo poczynañ rządu jako dostateczne jest najniższy (chętniej wybierane były odpowiedzi zawierające pewien stopień dezaprobaty, tzn. *zbyt opieszale* oraz *zbyt szybkie*, z przewagą tych drugich).

P o d r u g i e: odsetek wybierających określenie *kłopotliwe zobowiązanie, z którego nie wiadomo, jak się wywiązać* jest znacząco różny w grupach odmiennie przewidujących powodzenie planu Balcerowicza:

plan Balcerowicza	odsetek wyborów odpowiedzi <i>kłopotliwe zobowiązanie.....</i>
powiedzie się	5
wynik niepewny	15
nie uda się	28

Celem pytania z tabeli 6 było odtworzenie intencji, jakie badani przypisują rządowi w jego zamiarze prywatyzowania państwowych przedsiębiorstw. Pełny rozkład odpowiedzi został uporządkowany według częstości odpowiedzi twierdzących.

Analiza czynnikowa, której poddano skalowane odpowiedzi na to pytanie wyodrębniła dwa czynniki-modele myślenia o intencjach stojących za rządowym zamiarem prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw.

Model 1 - techniczny: prywatyzacja jest dla rządu przede wszystkim sposobem uporania się z kłopotliwym dziedzictwem, metodą pozbycia się przedsiębiorstw niewygodnych, źle zarządzanych i nieefektywnych ekonomicznie.

Tabela 6

w procentach

<i>Jak Pan(i) sądzi, jakie przedsiębiorstwa będą prywatyzowane w pierwszej kolejności?</i>	Odpowiedzi:		
	tak	nie	nie wiem
Te, które mają trudności finansowe	74,7	15,1	10,2
Te, których państwo będzie się chciało jak najszybciej pozbyć	69,9	15,1	14,9
Te, które mają nieudolną dyрекcję i kadre kierowniczą	59,9	23,6	16,5
Takie, które mogą swym nowym właścicielom zagwarantować dobre wykorzystanie zainwestowanych pieniędzy	56,3	35,6	18,1
Dobrze zarządzane i dynamiczne, którym państwowy nadzór przeszkadza w rozwoju	36,7	43,7	19,6

Model 2 - pryncypialny: prywatyzacja jest przede wszystkim zabiegiem przekształcającym ustrój; w pierwszej kolejności prywatyzowane będą te przedsiębiorstwa, które mogą stanowić dobrą podstawę, dobry zaczyn dla tego procesu, przedsiębiorstwa gwarantujące powodzenie prywatyzacji w jej pierwszym etapie.

W zestawieniu przedstawiono ładunek czynników w poszczególnych stwierdzeniach.

	<u>Model 1</u>	<u>Model 2</u>
Te, które mają trudności finansowe	0,78787	-0,26971
Te, których państwo będzie się chciało jak najszybciej pozbyć	0,71681	-0,23611
Te, które mają nieudolną dyрекcję i kadre kierowniczą	0,74941	0,15253
Takie, które mogą swym nowym właścicielom zagwarantować dobre wykorzystanie zainwestowanych pieniędzy	-0,01063	0,83972
Dobrze zarządzane i dynamiczne, którym państwowy nadzór przeszkadza w rozwoju	-0,23481	0,77813

Fakt wyodrębnienia dwóch czynników oznacza, że obydwa modele myślenia nie wykluczają się wzajemnie. Badana populacja nie jest zatem zdychotomizowana ze względu na przypisywane rządowi intencje, stojące za jego planami prywatyzacji gospodarki. Przewaga modelu technicznego widoczna jest w tabeli 6, ukazującej rozkład odpowiedzi na pytanie - wszystkie stwierdzenia wchodzące w

skład tego sposobu myślenia były wybierane znacząco częściej niż charakterystyczne dla modelu "pryncypialnego". Ten sam wniosek o większej popularności modelu "technicznego" niż "pryncypialnego" wynika z analizy konfiguracji odpowiedzi.

Zwolenników "czystego" modelu technicznego, tzn. uważających, że prywatyzowane w pierwszej kolejności będą wyłącznie przedsiębiorstwa dla rządu kłopotliwe i źle zarządzane, a na pewno nie będą przedsiębiorstwa dynamiczne i rokujące wysokie zyski nowym właścicielom - jest w badanej populacji 13,2%, podczas gdy zwolenników "czystego" modelu pryncypialnego - 5,1%. Przy nieco złagodzonych kryteriach (włączając odpowiedzi *nie wiem* do modelu odrzucanego) stosunek ten wyraża się jak 32,3 do 11,4%. Oznacza to, że co trzeci przedstawiciel badanej populacji jest przekonany, iż prywatyzowane będą najpierw przedsiębiorstwa kłopotliwe, a nie będą lub nie wiadomo czy będą - dobrze prosperujące. Co dziesiąty natomiast jest zdania przeciwnego, tzn. uważają, że prywatyzowane będą przedsiębiorstwa dobrze prosperujące, a nie będą lub nie wiadomo, czy będą - stanowiące niewygodne obciążenie dla państwowego zarządu.

Można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że stwierdzony tu fakt zaważy w znacznym stopniu na nieufności do akcji przedsiębiorstw prywatyzowanych w pierwszej kolejności.

IV. PRYWATYZACJA WŁASNEGO PRZEDSIĘBIORSTWA

Porządek preferencji respondentów co do form przyszłej (ewentualnej) własności przedsiębiorstw, w których pracują, zestawiony został w tabeli 7.

Dla 3,3% respondentów forma własności była obojętna - odpowiedzieli twierdząco na wszystkie przedstawione im możliwości. Dla 9,2% natomiast żadna z nich nie okazała się do przyjęcia.

Analiza czynnikowa wyodrębniła dwa czynniki grupujące odpowiedzi nie według preferencji, lecz według stosunku do prywatyzacji w ogóle: czynnik pierwszy to model akceptujący prywatyzację, czynnik drugi to model odrzucający ją. W ich ramach porządek preferencji jest zasadniczo odmienny od stwierdzonego dla badanej populacji ogółem. Model pierwszy to akceptacja najpierw prywat-

Tabela 7

w procentach

Czy chciał(a)by Pan(i), żeby zakład (przedsiębiorstwo), w którym Pan(i) pracuje, stał się własnością:	Odpowiedzi:		
	tak	nie	nie mam zdania
Akcjonariuszy, których większość stanowiliby pracownicy przedsiębiorstwa	55,8	27,8	15,9
Spółki państwowo-prywatnej	30,1	51,4	17,9
Prywatnego biznesmena z kraju	28,0	55,0	16,5
Spółki zagranicznej	27,0	57,7	14,8
Prywatnego biznesmena z zagranicy	26,9	57,7	15,0
Prywatnych akcjonariuszy kupujących ogólnodostępne akcje	23,8	54,1	21,6

nego biznesmena z zagranicy (ładunek czynnika 0,88), następnie spółki zagranicznej (0,85), prywatnego biznesmena z kraju (0,52), spółki akcyjnej (0,21), oraz odrzucenie akcjonariatu pracowniczego (-0,11). Model drugi natomiast to odrzucenie formy spółki akcyjnej (-0,75), spółki prywatno-państwowej (-0,70), akcjonariatu pracowniczego (-0,64) i prywatnego biznesmena z kraju (-0,46).

Zatem pozytywny stosunek do pomysłu zmiany formy własności przedsiębiorstwa, w którym się pracuje, oznacza przede wszystkim tęsknotę do kapitału zagranicznego i niewielką niechęć do akcjonariatu pracowniczego. Negatywny stosunek do zmiany formy własności oznacza przede wszystkim niechęć do wszelkiego akcjonariatu oraz spółki z udziałem skarbu państwa.

Warto zwrócić uwagę, że stosunek do prywatnego biznesmena z kraju wchodzi do pierwszego czynnika z ładunkiem 0,53, natomiast do drugiego - z ładunkiem 0,46. Jest zatem rodzajem papierka lakmusowego, dwustronnym wskaźnikiem generalnego stosunku do zamiaru zmiany własności przedsiębiorstwa, w którym się pracuje.

Nie jest wykluczone, że przynajmniej część odpowiedzi na to pytanie nie referowała abstrakcyjnych preferencji badanych, nie związanych z oceną sytuacji. Jest dość prawdopodobne, że odpowiadając na to pytanie, respondenci brali pod uwagę realne możliwości lub własne wyobrażenia o tym, czyją własnością może się stać

przedsiębiorstwo, w którym pracują. Jeśli tak, to referowane wyżej wyniki analizy czynnikowej mogłyby oznaczać, że akceptują prywatyzację własnego przedsiębiorstwa ci, którzy mają podstawy przypuszczać, że w roli prywatnego właściciela zostałby obsadzony kapitał zagraniczny, natomiast odnoszą się do niej bez entuzjazmu ci, którzy spodziewają się, że nowym właścicielem może być tylko spółka akcyjna, załoga jako główny akcjonariusz lub spółka prywatno-państwowa.

V. WYOBRAŻONE SKUTKI PRYWATYZACJI PRZEDSIĘBIORSTWA

W w y m i a r z e p r e d s i ę b i o r s t w a

Tabele 8 i 9 zawierają uporządkowaną według częstości wyborów możliwe posunięcia ewentualnego prywatnego właściciela oraz warianty bardziej długofalowej polityki względem przedsiębiorstwa.

Tabela 8

w procentach

<i>Jak Pan(i) sądzi, co zrobiłby przede wszystkim ewentualny prywatny właściciel pańskiego przedsiębiorstwa?</i>	Odpowiedzi:		Brak zdania
	na pewno tak i raczej tak	raczej nie i na pewno nie	
Zwolniłby wszystkich niepotrzebnych pracowników	92,5	5,1	0,8
Zatrudniłby na wszystkich stanowiskach ludzi kompetentnych	92,3	4,2	2,7
Zmieniłby całą dyrekcję	75,4	19,2	4,6
Podniósłby zarobki	73,7	20,4	5,5
Kupiłby nowe urządzenia i maszyny	70,8	21,4	7,0
Poobsadzałby wszystkie ważniejsze stanowiska znajomymi i zaufanymi	53,8	38,9	6,5
Poprawiłby warunki socjalne	51,9	40,5	6,8

Tabela 9

w procentach

<i>Jaką politykę prowadziłby, Pana(i) zdaniem, prywatny właściciel?</i>	Odpowiedzi:		Brak zdania
	na pewno tak i raczej tak	raczej nie i na pewno nie	
Postarałby się, by każdy rzeczywiście musiał zarobić na swoją płacę	94,8	2,4	2,3
Wyeliminowałby wszelką niegospodarność	94,1	3,2	2,7
Starałby się wydusić jak największy zysk w najkrótszym czasie	76,5	19,6	3,3
Zredukowałby wszystkie wydatki na cele nie związane bezpośrednio z produkcją	73,3	20,6	7,3
Inwestowałby jak najwięcej w rozwój przedsiębiorstwa	68,7	24,5	6,8
Starałby się wyeliminować związki zawodowe	56,5	33,9	9,0
Decydowałby wyłącznie sam nie dopuszczając nikogo do głosu	56,2	38,4	4,9

Analiza czynnikowa ujawniła trzy modele myślenia o polityce prywatnego właściciela.

Model 1 - prywatny właściciel nie rządziłby autokratycznie (ładunek czynnika 0,77), nie starałby się wyeliminować związków zawodowych (0,66), nie prowadziłby polityki polegającej na "wyduszaniu" maksymalnego zysku (0,65), nie obsadzałby kluczowych stanowisk znajomymi i zaufanymi (0,62) oraz nie zredukowałby wszystkich wydatków nie związanych bezpośrednio z produkcją (0,50). Jest to model polegający na odrzuceniu klasycznego stereotypu złego kapitalisty-krwiopijcy, dający się określić: "wcale nie byłby (prywatny właściciel) taki straszny".

Model 2 - prywatny właściciel nie poprawiłby natychmiast warunków socjalnych (0,77), nie podniósłby od razu zarobków (0,68), nie inwestowałby jak najwięcej w rozwój (0,65) i nie kupiłby od razu nowych maszyn i urządzeń (0,63). Jest to zatem model będący odrzuceniem stereotypowego, idealistycznego wyobrażenia prywatnego właściciela, który natychmiast po przejęciu przedsiębiorstwa załatwia wszystkie najważniejsze problemy, model sprowadzający się do stwierdzenia: "nie byłby (prywatny właściciel) taki znów wspaniały".

Model 3 - prywatny właściciel wyeliminowałby wszelką niegospodarność (0,78), postarałby się, by każdy musiał zarobić na własną płacę (0,75) oraz poobsadzałby wszystkie stanowiska ludźmi kompetentnymi.

Przekonanie o tym, że jednym z pierwszych posunięć prywatnego właściciela byłoby zwolnienie wszystkich niepotrzebnych pracowników (uznawane przez 92,5% badanych) oraz wymiana dyrekcji (75,4% wskazań) nie weszły w skład żadnego z czynników.

Dominujący wśród zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej model myślenia o prywatyzacji nie jest bynajmniej stereotypową dychotomią, której jednym krańcem byłby kapitalista-krwiopijca rodem z wczesnokomunistycznej propagandy, a drugim dobry wujek-cudotwórca, przenoszący wszystkich do cudownej krainy pracowniczego błogostanu. Obydwa te stereotypy są równie silnie odrzucane, a odrzucanie jednego nie jest równoznaczne z akceptacją drugiego. Jeśli istnieje pozytywny wzorzec prywatnego właściciela, to sprowadza się on do wizerunku człowieka myślącego i działającego w modelu racjonalności ekonomiczno-organizacyjnej.

W w y m i a r z e i n d y w i d u a l n y m

Przewidywane osobiste konsekwencje zmiany własności przedsiębiorstwa wraz z odsetkami wyboru zostały zestawione w tabeli 10.

Tabela 10

w procentach

<i>Czy gdyby przedsiębiorstwo, w którym Pan(i) pracuje, stało się własnością prywatną, to czy, Pana(i) zdaniem, wzrosłyby czy też zmniejszyłyby się pańskie osobiste:</i>	Odpowiedzi:			Brak zdania
	wzrosły(a)by	pozostały(a)by bez zmian	spadły(a)by	
Zarobki w porównaniu z aktualnymi	75,9	14,1	1,5	8,0
Ryzyko znalezienia się bez pracy	58,7	28,9	8,0	4,0
Zarobki w porównaniu z zarobkami innych	46,1	41,1	2,8	9,4
Uciążliwość pracy	25,7	55,1	13,5	5,1
Szanse na awans	23,0	58,6	11,2	6,6
Pozycja wśród innych pracowników	17,6	71,5	3,6	6,5
Zagrożenie dla zdrowia	12,3	68,5	12,5	6,0

W wymiarze osobistym zmiana właściciela przedsiębiorstwa to dla znacznej większości respondentów zwiększenie ryzyka związanego z zatrudnieniem. Z jednej strony bowiem wzrost zarobków, z drugiej wzrost prawdopodobieństwa ich utraty (dwa pierwsze wiersze tabeli 10). To po pierwsze. Po drugie, zmiana formy własności to - według wyobrażeń badanych - uruchomienie aktywności indywidualnej, działania na własny, osobisty rachunek. Więcej bowiem jest tych, którzy spodziewają się wzrostu zarówno zarobków w porównaniu z zarobkami innych, jak i szans na awans oraz podwyższenia swej pozycji wśród innych pracowników niż tych, którzy spodziewają się ich spadku. Zmiana właściciela z państwowego na prywatnego jest zatem równoznaczna z przejściem do układu bardziej rywalizacyjnego.

Jedynym atutem w tej rywalizacji jest, według wyobrażeń badanych, wykształcenie. Z kontrolowanych w sondażu zmiennych pośredniczących - wiek, dotychczas zajmowane stanowisko, poczucie zagrożenia utratą pracy (czyli pośredni wskaźnik aktualnej pozycji w przedsiębiorstwie) oraz wykształcenie - tylko ta ostatnia powoduje istotne różnice w postrzeganiu wielkości szans na przesunięcia w hierarchii służbowej, zarobków i prestiżu. Ilustruje tę zależność następujące zestawienie:

wykształcenie respondentów	odsetek spodziewających się wzrostu:		
	pozycji	szans na awans	relatywnej wysokości zarobków
podstawowe	14	14	41
zasadnicze zawodowe	11	21	42
średnie	22	25	51
wyższe	36	40	55